

ACC. N:R M. 12864: 1-5.

Landskap: Västergötland Upptecknare: Siv Winelius
Härad: Vartofta Berättare: Adolf von Haugwitz
Socken: Agnetorp Berättarens yrke: f.d. lantbrukare
Uppteckningsår: 1953 Född år 1871 i Väthult

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf. 72

L.U.F. 72

Växter i hushåll, läkekonst och magi. (s. 1-5)

Skriv endast på denna sida

ACC. N:R M. 12864:1

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Växter i hushåll, läkekonst och magi.

1

Hushåll.

Min far, som var född i Korsberga, berättade att på 1840-talet, då det var missväxt, malde de i hans hem bark på handkvarn och blandade det i mjölet. - "Mäll" (målla) stuvades förr som spenat, men var beskare. Den plockades, då den var späd. - Saften av morötter användes till färgning av smör. - Som ersättning för kaffe, som i min barndom var dyrbart och ej brukades i vardagslag använde man "knaler". Kokt potatis stöttes sönder och blandades med vetekli. Massan formades till smala stänger, som skars i bitar och rullades till kulor av en pjäxkulas storlek. Dessa torkades i ugnen och brändes sedan i en kaffebrännare tills de blev bruna. De kunde även brännas på glöden i den öppna spisen. Så maldes "knalerna" sönder i en kaffekvarn och kokades. I allmänhet lade man även cikoria på knalkaffet, annars blev det för dålig färg. Råg och "knaler" användes även tillsammans. En del i trakten hade ärter som kaffeersättning. Det blev beskt. - I Våthult odlade vi själva tobak, men det fanns de som i brist på den rökade torkade körsbärsblad. - Svamp åts aldrig av folk i min barndom. Korna däremot åt den med begärlighet, men då blev mjölken "ond", så den smakade illa. -

Enbärsdricka var förr en vanlig dryck. Bären gnoddes sönder och

ACC. N:R M. 12864:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

kokades. Så sattes det till jäst från föregående bryggnings och drickan fick stå och jäsa tills den var skummande och vit ovanpå. - Barnen brukade mera på skämt dricka björksav. Man skar av en björkgren och hängde en flaska under.

Kummin plockade man i diken och lade på brännvin för smakens skull. Det användes även i ost och bröd. Blommorna av Johannesört lade man också på brännvin för smakens skull. Men brännvin kryddat med malörtens blomma användes till magmedicin.

En färsk granristvaga, som nygjordes för varje gång, användes då man skurade golven. Man torkade upp med vitmossa. - Mot mal lade man ner "töre" (tjärved). Det luktade starkt.

"Stenamoss" (stenmossa) använde vid mycket vid färgning. Man kokade den i vatten, silade detta och lät plagget, man önskade färga koka däri en stund. Det blev vackert brunt.

I trädgården hade man inte så många sorters blommor i min barndom. Vi hade törnrosor, lavendel och "munkaluvor" (stormhatt). Men det förekom nästan aldrig att vi satte in dem, utan då hade vi alltid vildblommor. Vid den tiden var det heller aldrig brukligt att uppvakta med blommor på högtidsdagar. Det blev vanligt långt senare. Jag tror vid sekelskiftet.

Läkekunst och magi.

3

Blodrot kokades, silades och gavs åt kreaturen, då de hade "rösjuka" (rödsot). Man fick slå avkoket i en flaska och hälla i djuren. En del använde blodrot så att de lät rötterna torka och rev dem sedan på rivjärn, blandade det i kärnmjök och gav åt djuren. - (Om en ko fick "rösjuka", brukade man även ta en "tossa" (groda) och "tappa i" den baklänges. Den skulle sväljas levande. Ett annat medel var att den som först såg en "rösjuk" ko, som kastade sitt vatten, skulle ta sin vänstra trätöffel, hålla den under kon och sedan hälla innehållet i henne.) Mot diarré gav man kreaturen gammal röksvamp. - "Läkebla" (Plantago major) lades ibland på sår, men de gamla tog "takalök" (taklök) från stugtaket, pressade saften ur bladen och smorde på såret. Ett annat medel var att lägga blomman av "horsafiblan" (Arnica montana) på butelj och slå på brännvin. Detta hölls sedan på såret. (I mitt hem förekom det mest att vi skrapade litet krita från den öppna spisen och strödde i såret. Jag hörde aldrig att någon fick blodförgiftning av det.) - Av torkad fläderblom kokade man té. Det var beskt, men bra mot förkylning. - Det ansågs bra att bära kastanjenötter på sig mot reumatism.

"Petter i Röson" (Rödesand) (1830-1913) var en "klok gubbe", som i min barndom bodde i en jordkula. Han botade tandvärk med spansk peppar och brännvin, som han med en tesked höllde på den onda tanden. Petter prövade själv sina mediciner på tungan innan han lämnade ut dem.

ACC. N:R M. 12864: 4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

"Börssa" i Fröjered botade svin. Hon gjorde en deg och blandade i "gracia-droppar" och något annat, som hon stött i en mortel. Vad det var talade hon inte om. Av degen rullade hon ett stycke i form av ett hönsägg. Det skulle man lösa upp i mjölk och ge svinen. Det sadades att "Börssa" var "synt" och kunde skaffa fram stulna saker. Hon spådde även. Emmanuel Pistol i Fågelås botade både djur och människor. Han kokade "kalmarsrot" (*Acorus calamus*) som skulle vara bra mot allting. Valeriána ordinerade han som rogivande medel.

Komplement.

Var det mycket rönnbär blev det en sträng vinter.

Man skulle slå, när det var tre blommor, som samtidigt blommade på "horsafiblan" (*Arnica montana*). Två var slättare och en var "rakesa". En gubbe från Vellinge brukade säga: "Nu blommar fibla med den tredje stjärken, nu är tid att slå". -

Vi använde björk till slagruta.

Bikuporna gneds med "mörtagräs" (*Filipendula ulmaria*), för att man lättare skulle få in bien i dem. En del tog i stället s.k. "svinapors".

Förutom björkris användes kråkris till kvastar. Man gjorde även mosskvastar. "Kvastamoss", brun mossa, som växte upp ett par decimeter hög brukades härtill. Tre tofsar stora som en hand vardera bands på ett skaft.

Mjölken blev "ond" om korna åt svamp, klöver och rovor gav också bismak åt den.

ACC. NR M. 12864:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

Man lade ibland flugsvamp på ett fat och ställde det i fönstret,
för att bli av med flugorna. Gamla gummor hade i min barndom mot dessa
en krukväxt med små gula blommor och små avlånga blad. Växten slingrade
sig. Jag vet inte vad den hette.

Om våren gjorde vi pojkar visselpipor av björk och rönn. "Talla-
bössor" gjorde vi även med små kulor av blånor.

=====